

5-SHO‘BA TEXNOLOGIYALAR VA BARQAROR RIVOJLANISH

DORIVOR LEVZEYA (RHAPONTICUM CARTHAMOIDES) VA UNI YETISHTIRISH TEXNOLOGIYASI

¹Apsamadova Dildora Asliddin qizi

²Asadova Aziza Kamoliddin qizi

(PhD).³O‘ralov Abdumannon Iskandarovich

^{1,2,3}O‘zbekiston Milliy universitetining Jizzax filiali

Annotatsiya: Dorivor Levzeya o‘simligini yetishtirishdan maqsad xalq tabobatida ushbu o‘simlikdan kengroq foydalanishni yo‘lga qo‘yish, dorivor preparatlar tayyorlash hamda insonlarga qulay tarzda taqdim etish.

Kalit so‘zlar: 0.1% askarbin kislota, karotin, inulin, oz miqdorda alkaloidlar, efir moyi, 5% atrofida oshlovchi, smolasimon moddalar, Sayan, 50 kg azot, 30 kg fosfor, 20 kg kaliy.

Dorivor Levzeya (*rhaponticum carthamoides*) – Murakkabguldoshlar Compositae oilasi vakili, ko‘p yillik, bo‘yi 50-180 sm ga yetadigan o‘t o‘simlik. Ildipoyasi yog‘ochlangan, yo‘g‘on, shoxlangan bo‘lib, yer ostida gorizantal joylashgan. Bargi oddiy, umumiy ko‘rinishi ellipsimon yoki cho‘ziq tuxumsimon, 5-8 ta chuqur patsimon bo‘lakka ajralgan. Ildiz oldi barglari bandli, poyadagi barglari esa bandsiz bo‘lib, poyada ketma-ket joylashgan. Gullari yirik, sharsimon savatchaga to‘plangan. Savatchaning o‘rama barglari ko‘p qatorli, lansetsimon, yuqori qismi yupqa, qo‘ng‘ir rangli va har ikki tomoni yumshoq tuklar bilan to‘plangan. Gullari uchmali, qizg‘ish-binafsha rangli naysimon bo‘lib, besh bo‘lakli gultojisidan iborat. Otaligi 5 ta, onalik tuguni pastga o‘rnashgan. Mevasi-pista [1.5].

O‘simlikning tashqi ko‘rinishi. Ildizlar bilan qoplangan gorizantal, biroz egilgan, ichi kovak ildizpoyadan iborat. Ildizpoyaning uzunligi 12sm, yo‘g‘onligi 0.6-2.6 sm, ildizining uzunligi 3-15 sm, yo‘g‘onligi 0.5 sm. Ildizi qattiq, egga sinmaydi. Ildizpoya ustida qurigan poyalar o‘rni saqlanib o‘sadi. Ildiz va ildizpoyaning ustki tomoni to‘q jigarrangda qora rangacha, ichi esa xira sariq rangli bo‘ladi.

Geografik tarqalishi. Bu o‘simlik tog‘lik yerlarda (dengiz sathiga nisbatan 1700-2000 m balandlikda) o‘sadi. U asosan, Sibirning va sharqiy Qozog‘istonning tog‘lik tumanlarida (Sayan, Oltoy va Kuznetsk Olotog‘ida,

Jungar Olatog'ida) uchraydi. Maskva viloyatida o'stiriladi.

Kimyoviy tarkibi. Levzey a o'simligining tarkibida 0.1% askorbin kislota, karotin, inulin, oz miqdorda alkaloidlar, efir moyi, 5% atrofida oshlovchi va smolasimon moddalar bo'ladi.

Ishlatilishi. Levzey a o'simligining dorivor preparatlari nerv sistemasi ishining funksional buzilishida, miya va organizmning jismoniy charchashida hamda boshqa og'ir kasalliklarda organizm tonusini ko'taruvchi dori sifatida ishlatiladi.

Dorivor preparatlari. Suyuq ekstrakt – Extractum Leuzeae carthampidis fluidum, mahsulotdan yana “Sayan” nomli tonusini ko'taruvchi ichimlik tayyorlanadi.

O'simliklarning ildiz massasi o'simlik mavsumining uchinchi yilida, oktyabr oyining boshlarida qazib olinadi va barglar aksincha iyul yoki avgust oylarida yig'ib olish boshlanadi. Osimlikdan olingan moddalar ayniqsa sportchilar orasida keng qo'llaniladi. O'simlik ildizi gemogloblin va qizil qon tanachalari darajasini normallashtiradi, ishtahani oshiradi, asabiy hayajonni yo'qotadi va spirtli ichimliklardan zaharlanish holatini yaxshilaydi. Qon ivishini kamaytirish uchun o'simlik guli savatchalari damlamasidan foydalaniladi. O'simlik damlamasi uyqisizlik va charchoq, og'ir stress hamda kasallikdan keyin qabul qilish tavsiya etiladi. Kardioskleroz va gipotenziya bilan og'irgan bemorlarga katta yordam beradi.[1.2]

Yetishtirish texnologiyasi. Levzey a O'zbekistonga 1955-yilda Leningradni botanika bog'idan olib kelib ekilgan. O'simlik yorug'sevar, nisbatan qurg'oqchilikka chidamliligi, sovuqqa bardoshliligi, o'sib rivojlanish davomida issiqqa talabchan emasligi bilan ajralib turadi va 5C darajagacha sovuqqa chidamli. Uni ekish uchun begona o'tlardan tozalangan, o'rtacha mexanik tarkibli yerlar tanlanadi. Undan tashqari almashlab ekish dalalarida joylashtirish yaxshi natija beradi [4.5]. Ekishdan oldin yerlar organik o'g'itlar bilan oziqlantirib 27-30 sm chuqurlikda haydab qo'yiladi. Levzeyani bizning sharoitimizda erta bahorda ekish mo'tadil muddat hisoblanadi. O'simlik ekiladigan hududning ob-havo sharoitiga qarab martning oxiri aprelning boshlarida stratifikatsiya qilingan urug'lar bilan oddiy usulda, qator oralarini 45-60 sm dan qilib, urug'larni 2-3 sm chuqurlikda ekiladi. Gektariga 20-25 kg urug' sarflanadi. Dala sharoitida maysalar 9-20 kunda unib chiqadi. Har bir metr yerda 20-25 ta o'simlik qoldiriladi. Vegetatsiya davomida 8-9 marta sug'oriladi. Ekinzorlar birinchi yili 50 kg azot, 30 kg fosfor va 20 kg kaliy bilan oziqlantiriladi. Mavsum davomida 4-5 marta kultivatsiya qilinib, begona o'tlardan tozalanadi. Levzey a o'simligi rivojlanish davrida, ayniqsa gullash fazasida oziqa moddalarini ko'p talab qiladi. Shularni hisobga olib vegetatsiya davomida 80-90 kg azot, 70-80 kg fosfor va 50

kg kaliy o'g'iti bilan oziqlantirilsa rivojlantirilgan xom-ashyoni yig'ib olish mumkun bo'ladi. Ildiz tarmoqlari mavzum oxirida tez rivojlanadi. Shuning uchun o'simlik ildizlari kech kuzda yig'ib olinishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'.Ahmedov, A.Ergashev, A.Abzalov, M.Yulchiyeva, D.Mustafakulov - “Dorivor o'simliklar yetishtirish texnologiyas” Toshkent 2020
2. A.Hamidov, M.Nabiyev , T.Odilov - “O'zbekiston o'simliklar aniqlagich”. Toshkent 1987
3. L.X.Yoziyev, N.Z.Abrorova – “Dorivor o'simliklar” Toshkent 2017
4. Mamatkulova I.E., Abduraimov O.S. O'zbekiston florasidagi ayrim dorivor va ziravor turlarning ahamiyati. (Apiaceae Lindl.) “Fan, ta'lim va texnikani innovatsion rivojlantirish masalalari” Xalqaro ilmiy-amaliy onlayn anjuman materiallari to'plami (2022 yil 12 aprel, Andijon).
5. Уралов А.И., Печеницын В.П. Зависимость семенной продуктивности луковичных видов *Allium* L. от количества листьев на генеративном побеге. Доклады АН РУз. 2015. 74-77 с
6. ДТ Хамраева, ОК Хожиматов, АИ Уралов. Рост и развитие *Ferula tadshikorum* Pimenov в условиях интродукции. Acta Biologica Sibirica 5 (3), 172-177
7. МД Тургунов, ВП Печеницын, НЮ Бешко, АИ Уралов, ДА Абдуллаев. Биологические особенности редких видов семейства Iridaceae Juss. Флоры Узбекистана в условиях ex situ. Acta Biologica Sibirica 5 (2), 17-22
8. АИ Ўралов, С Бойкул, Қ Ахмедова. ТАБИЙ ШАРОИТИДА ALLIUM ТУРКУМИ АЙРИМ ТУРЛАРИНИНГ УРУҒ МАҲСУЛДОРЛИГИ. Academic research in educational sciences 3 (1), 164-169
9. АИ Уралов, ВП Печеницын. Зависимость семенной продуктивности луковичных видов *Allium* L. от количества листьев на генеративном побеге. Доклады АН РУз, 74-77